

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۴، صص ۹۲-۱۲۱

ارائه راهکارهای ارتقاء کیفی فضاهای عمومی شهر تبریز (نمونه موردی: چهارراه نادر)

محمدهادی امینزاده^۱، مهدی قاسمی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری Mh.aminzadeh@ut.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت شهری

malekis@scu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۹

چکیده

میدان یکی از مهمترین فضاهای شهری است که وجود آن در تمامی مراکز سکونت‌ی انسان، اعم از شهر، روستا و یا حتی سکونتگاههای اولیه غیر قابل اجتناب است. از زمانهای دور اصلی ترین کارکرد میداين گردهم آيی افراد در مراسم اجتماعی، سیاسی و مذهبی و بروز تعاملات اجتماعی بوده است. با ورود اتومبیل شهرها دستخوش تغییرات بسیاری شدند؛ احداث خیابانهای سراسری در شهرها بخصوص با نادیده گرفتن یافت و سازمان فضایی شهرها از یک طرف و دگرگونی شرایط اجتماعی و اقتصادی از طرف دیگر از نتایج ورود اتومبیل هستند برقراری ارتباط سواره به عنوان یکی از ضروریات زندگی اهمیت در خور توجهی یافته و این به منزله ایجاد فضایی تازه است که نامی، دیگر سواي میدان دارد. احداث پی در پی خیابان ها گشودگی های تازه ای را به وجود آورد که در دهه های اولیه غالباً با نام فلکه خوانده می شد دایره ای در وسط این گشودگی ها ایجاد پوشش گیاهی و آب نما سپس قواره و بعد از آن مهم و غیر مهم شدن این گشودگی ها توسط نصب مجسمه شاهان عملکرد غالب و غیر قابل رقابت این گشودگی ها حرکت اتومبیل بوده و آنچه مطرح نبود حضور انسان و مفاهیم عمیق نهفته در فضاهای عمومی شهری بود. در دوران معاصر میداين شهری تنها به یک گره ترافیکی تبدیل شده‌اند و دیگر جایی برای رخدادها و ثبت خاطره‌ها باقی نمانده است. با این وجود نیاز انسان امروز به فضایی امن و فارغ از تنش های حرکت سریع وسایل نقلیه نگرش جدیدی به این گونه از فضای شهری را ضروری می سازد. با توجه به مواردی که ذکر شد، پس از بررسی مسائل موجود در چهارراه نادر تبریز، راهکارهایی برای تقویت کیفیت آن ارائه شده‌است.

کلمات کلیدی: ۱- شهر ۲- طراحی شهری ۳- فضاهای عمومی ۴- کیفیت فضاهای عمومی ۵- میدان

۱. طرح مسئله، اهمیت و ضرورت موضوع

زندگی شهری حاصل تبادلات و تعاملات اجتماعی شهروندان است. هر چند که عرضه و کالید این تبادلات و تعاملات اجتماعی قدیمی باشند فضاهای شهری بعنوان پوستهای فرهنگی یکی از مهمترین عوامل در روند تکامل اجتماعی شهروندان محسوب می‌شوند. در شهرهای ایرانی از دیرباز اکثر فضاهای باز شهری و میادین عملکردهای اجتماعی و معنوی نیرومندی داشته‌اند و محلی مهم جهت تعاملات اجتماعی بوده‌اند. (توسلی، ۱۳۸۶، ص. ۴۳)

جین جیکوبز بر لزوم سرزندگی فضاهای شهری را در خیابانها تأکید کرده است. و معتقد است که می‌تواند در بهبود رفتارهای شهروندی موثر باشد. یان گل این ویژگی را با اصطلاح "شهر دعوت کننده" به کار میبرد چون در این فضا میتوان با هم‌شهری‌هایمان چهره به چهره دیدار کرد و به طور مستقیم از راه حواس به تجربه اندوختی پرداخت، (۱۹۸۷) او واژه‌هایی مانند حضور پذیری یا بستری برای حضور فضای شهری را با تأکید بر حضور مردم تعریف نموده و بار اجتماعی آن را مدنظر دارد به طوری که می‌توان در رفتارهای شهری مؤثر باشد نوربرگ شولتز از فضای شهری پذیرایی دیدار "سخن به میان آورده و آن را دارای بنیادی شناختی دانسته که به دلیل عدم تحمیل هر گونه نظام از پیش تعیین شده عناصر آن می‌تواند پذیرای برخوردهای اجتماعی و تعامل سازنده است (نوربرگ و اسکولز، ۲۰۰۵)

ولی امروزه در شهرنشینی، معاصر توجه کمتر به فضاهای تعاملی همچون میادین، مسیرهای پیاده و معطوف شدن فعالیت‌های شهری به مسیرهای سواره کاملاً مشهود است و این موضوع یکی از عوامل مهم در ضعف شهرسازی شهروندگرا در اکثر شهرهای ایران همچون تبریز میباشد. در شهر تبریز فقدان فضاهایی مناسب جهت تعامل شهروندان، فضاهایی که فاقد ویژگیهای عملکردی شکلی و فضایی مناسب هستند، دیده می‌شود.

متأسفانه پیامد دگرگونی در شهرها، از جمله شهر تبریز ضعف شهرسازی و در نتیجه عدم رضایت شهروندان را موجب گردیده توزیع نامتعادل و نامتناسب عملکردها در سطح شهر، عدم توجه به ویژگی‌های شکلی و فضایی محیط، ایجاد فضاهایی مبهم و غیر قابل پیش بینی، عدم پیوستگی عناصر کالبدی، کرانه‌های غیر قابل ادراک، کمبود فضاهایی بانشاط و سرزنده همگی از عواملی هستند که امروزه فقدان فضای تعاملی مناسب برای شهروندان و به دنبال آن ضعف شهرسازی تبریز را موجب گردیده‌اند.

۱-۱. سوالات تحقیق

۱. چگونه می‌توان کیفیت یک فضای عمومی مثل میدان را ارتقا داد؟
۲. چه ویژگی‌هایی سبب افزایش تعاملات و رفتارهای اجتماعی در یک فضای عمومی شهری می‌شود؟
۳. چه عواملی در شکل‌گیری فضای تعاملی شهروندگرا موثرند؟

۱-۲. اهداف تحقیق

۱. تأکید بر روابط اجتماعی و فرهنگی و تأمین عرصه مبادلات اجتماعی و فرهنگی
۲. بازگرداندن پویایی و سرزندگی به سطح محلات

۳. رعایت مقیاس انسانی در طراحی
۴. مناسب سازی فضاها برای معلولین و سالمندان
۵. طراحی متناسب با شرایط محیطی و اقلیمی
۶. استفاده بهینه از فضاها و سبز و طراحی مناسب و بهینه آنها

۱-۳. پیشینه تحقیق

در ارتباط با میدان‌های شهری مطالعات گسترده‌ای انجام شده است؛ سلطان زاده (۱۳۸۵) گونه‌های مختلف فضاها را از جمله میدانها را در بافتهای تاریخی ایران بررسی کرده و ویژگیهای آن را ارائه کرده است. شهابی نژاد و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای شکل‌گیری و دگرگونی تاریخی میدان نقش جهان را مورد مطالعه قرار داده‌اند و به طور دقیق روند تحولات آن در دوره‌های مختلف و مسائل میدان در دوره معاصر بر اساس بررسی متون، قدیمی سفرنامه‌ها و تصاویر قدیمی موجود مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین میتوان به کتاب میدانهای شهری تاریخی (شهابی نژاد، ۱۳۹۵) اشاره کرد که به بررسی سیر تحول تاریخی برخی از مهمترین نمونه‌های میدانهای شهری در داخل و خارج از ایران میپردازد و در این میان نگاه ویژه‌ای به میدان کهنه اصفهان دارد. (اسدپور، ۱۳۹۶) با بررسی میدان توپخانه شیراز در دوره زندیه بر اساس مستندات، تاریخی متن سفرنامه‌ها تصاویر و عکس‌های قدیمی به بازخوانی و بازطراحی فضاها و گذشته و میدان مشق و توپخانه مجموعه حکومتی وکیل شیراز در دوره زندیه پرداخته است و نقشه‌های دقیقی از وضعیت این میدانها ارائه می‌دهد شهابی نژاد (۱۳۹۵) در جایی دیگر فضای باز میدان نقش جهان اصفهان را با رویکرد بررسی و ارزیابی فعالیتهای میدان در دوره‌های مختلف ارائه کرده است.

۱-۴. روش تحقیق

با توجه به انواع تحقیق از جمله تحقیق بنیادی - نظری، کاربردی و علمی، تحقیق حاضر از نوع کاربردی است که با توجه به استفاده از نتایج تحقیقات بنیادی به منظور بهبود و به کمال رساندن رفتارها، ابزارها، وسایل، تولیدات، ساختارها و الگوهای مورد استفاده جوامع انسانی انجام می‌شود. روش تحقیق حاضر از نوع روش تحقیق تحلیلی بوده که در نهایت منجر به طراحی می‌شود و در جمع‌آوری اطلاعات، از روشهای کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی استفاده شده است. بدین منظور با بهره‌گیری از کتب، مقالات و سایر اسناد موجود داخلی و خارجی مرتبط با موضوع و حضور در فضا، اطلاعات مورد نیاز، گردآوری گردیده است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. فضای شهری

شهر مجموعه ای فرهنگی کالبدی است که بر اساس نیازها فعالیتها و رفتارهای ساکنین آن شکل گرفته است انسانها بسته به نیازهای فردی و گروهی خود فعالیت کرده و الگوهای رفتاری خاص خود را عرضه میکنند فضاهای شهری به عنوان بستر برخورد و ارتباط مردم یک جامعه از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و زمینه ایجاد تعلق خاطر و وابستگی را نزد مردم فراهم کرده است و شهرنشینان را به سوی شهروند شدن که گستره ای فعال تر از ساکن شدن صرف دارد هدایت میکند در واقع فضاهای شهری به عنوان بستر شکل گیری روابط اجتماعی از فردگرایی و پوچی که سبب تضعیف تعهد به مکان است جلوگیری می کند.

۲-۲. کیفیت های فضایی

چگونگی عناصر و رابطه ی موجود میان عناصر ادراک شده فضا، کیفیت هایی را ساطع می کند که به تنهایی و یا با یکدیگر باعث احساسهایی در فرد می گردند. مانند هویت، خوانایی و ... این احساسها خود کیفیت های فضایی محسوب نشده، بلکه معلول کیفیت هایی می باشند که به آنها کیفیت های فضایی می گویند. به عنوان مثال کیفیت هایی مانند وضوح، تفوق، منحصر به فرد بودن یک عنصر می توانند احساس خوانایی را به وجود آورند. کیفیت های فضایی، کیفیت های توپولوژیک فضا می باشند. به این معنا که کیفیت های فضایی وابسته به هندسه فضا (ابعاد اجزاء جایگاه، فاصله کمی میان اجزای یک فضا و...) نبوده، بلکه وابسته به مناسباتی است که از آن روابط هندسی ناشی می گردند. مانند نحوه ی مجاورت عناصر، ترتیب آنها، جدایی، محاط شدگی و پیوستگی آنها (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۱۳۱).

۲-۳. تعریف میدان

میدان فضایی است که از نقاط مرکزی شبکه ی فضای عمومی برای تبادلات اجتماعی و اقتصادی و مباحثات شهری و تجلی اجتماع به وجود می آید (ALGA، ۲۰۰۹: ۱).

میدان به عنوان یک فضای شهری دارای هویت جلوه گاه اصلی حیات جمعی شهر است که مردم با حضور خود به آن زندگی می بخشند. میدان مکانی است. برای تظاهرات اجتماعی در مقیاس انسانی که باید اولویت در آن با پیاده باشد. در فرهنگ میترائسم یا مهرپرستی ایران میدان محل برگزاری آئینهای مقدس نوشیدن می و خوراک مقدس است به همین جهت پاره ای از زبان شناسان آنرا مرکب از دو بخش می و دان دانسته اند. (پاکزاد، ۱۳۸۳) در برنامه ریزی شهری فضاهای باز را که دارای محدوده ای محصور یا معین بوده یا در کنار راهها یا در محل تقاطع آنها بوده اند و دارای وسیعی کارکرد ارتباطی، اجتماعی، تجاری ورزشی و ... بوده اند میدان نامیده شد. (سلطان زاده، ۱۳۷۲، ص. ۸۲)

۲-۴. ویژگی‌های عملکردی میدان

میدان‌ها اولین و ارزنده‌ترین فضاهای شهری هستند عملکرد اساسی میدان دادن شکل جمعی به شهر است. در میدان امکان گرد هم آیی ملاقاتهای متعدد و رقابت‌های فراوان بین افراد و گروه‌های اجتماعی متفاوت فراهم می‌شود. معمولاً فعالیت در یک میدان با نشاط و سرزندگی همراه با آسایش و امنیت همراه است. انواع میدان می‌تواند اهداف متفاوتی داشته باشد. ماهیت آنها میتواند شلوغ و پر هیاهو یا آرام و ساکت باشد؛ اما هرگز نباید بدون واقعه باشد. مناسبترین عملکرد میدان فعالیت تجاری و سزاوارترین فعالیت آن فعالیت فرهنگی است. (اسدالهی، ۱۳۸۳)

۳. شناخت محدوده مطالعاتی

۳-۱. مطالعات وضع موجود

۳-۱-۱. مطالعات اجتماعی و اقتصادی

۳-۱-۱-۱. بررسی روند تراکمی در طرحهای مصوب شهر تبریز

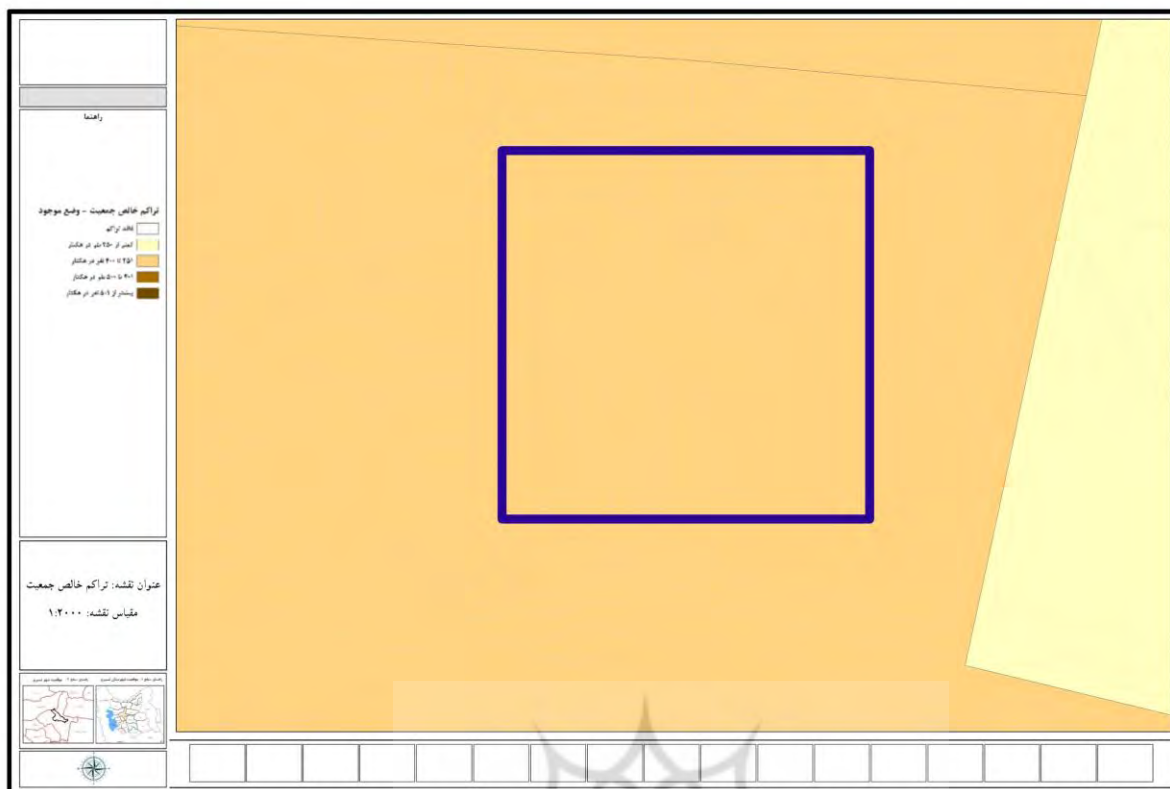
با توجه به اطلاعات ارائه شده در طرح جامع اول شهر تبریز سال (۱۳۴۹) جمعیت شهر معادل ۴۰۴۰۰۰ و مساحت آن برابر ۲۳۱۰ هکتار بوده است که این ارقام بیانگر تراکم جمعیتی ۱۷۵ نفر در هکتار می‌باشد جمعیت و مساحت پیشنهادی این طرح برای شهر تبریز به ترتیب معادل ۶۴۶۰۰۰ نفر و ۴۱۳۱ هکتار پیشنهاد داده شده است که این ارقام به ترتیب بیانگر تراکم ناخالص و خالص ۱۵۶ و ۲۷۴ نفر در هکتار است.

در طرح جامع دوم شهر تبریز با افق سال ۱۳۸۵ جمعیت پیشنهادی شهر برابر ۱۳۸۰۰۰۰ نفر و همچنین مساحت پیشنهادی برای آن معادل ۲۳۲۷۱ هکتار در نظر گرفته شده است. بر این اساس تراکم ناخالص و خالص پیشنهادی برابر ۵۹ و ۳۳۷ نفر در هکتار پیشنهاد داده شده است.

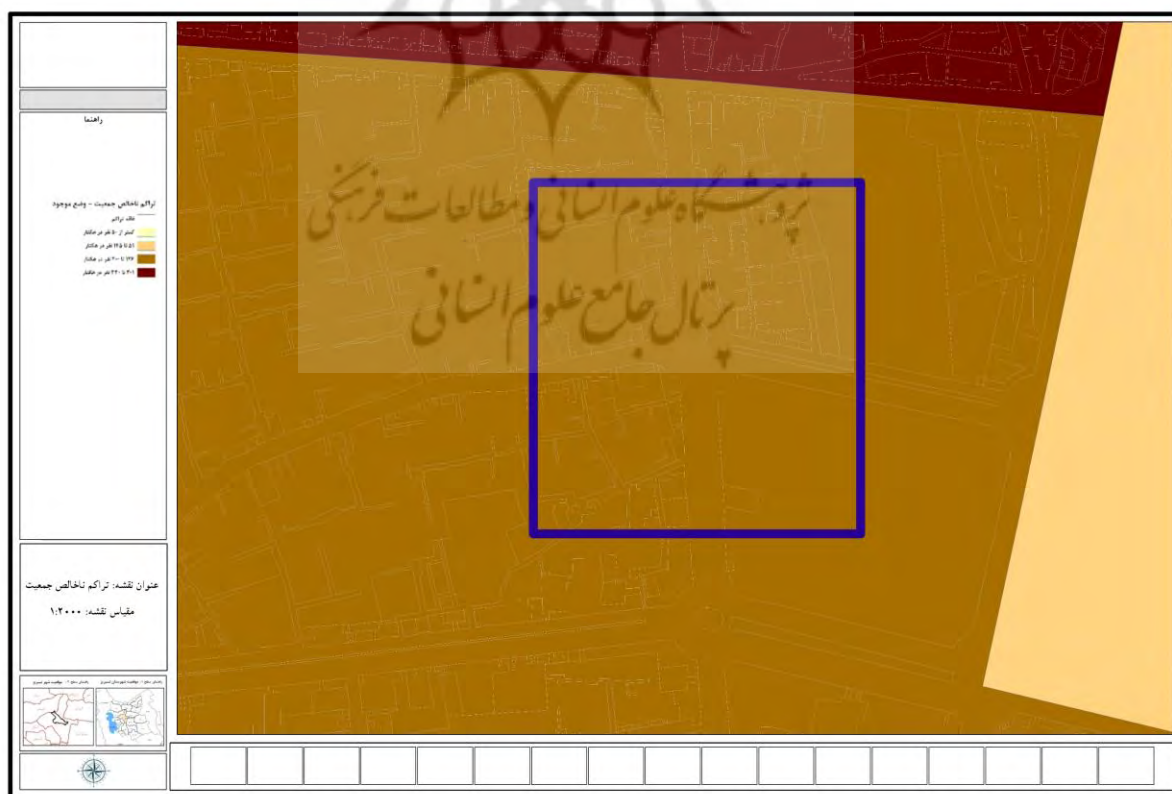
۳-۱-۱-۲. بررسی جمعیتی منطقه ۴ تبریز

منطقه ۴ شهرداری تبریز که خود در بر گیرنده ۵ ناحیه شهر میباشد با مساحتی حدود ۲۵۹۵،۲ هکتار جمعیتی معادل ۳۲۲۲۹۲ نفر را در خود جای داده و مساحت کاربری مسکونی در آن حدود ۸۷۲ هکتار است بر اساس ارقام مذکور تراکم ناخالص جمعیتی در بافت پر شهری و در کل منطقه و تراکم خالص جمعیتی معادل ۲۸۱، ۱۲۴ و ۳۷۰ نفر در هکتار میباشد در محدوده مطالعاتی نیز تراکم خالص جمعیتی در محدوده، ۲۵۱ الی ۴۰۰ نفر را در بر می‌گیرد.

تراکم ناخالص جمعیتی نیز ۱۲۶ الی ۲۰۰ نفر می‌باشد.

▪ نقشه تراکم خالص جمعیتی

■ نقشه تراکم ناخالص جمعیتی

۳-۱-۲. مطالعات کالبدی - محیطی

۳-۱-۲-۱. مطالعات کاربری اراضی

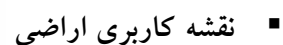
۳-۱-۲-۱-۱. بررسی وضعیت کاربری اراضی محدوده مطالعاتی

منطقه ۴ تبریز در مجاورت مناطق ۶، ۱۰، ۸، ۳ و ۷ واقع شده است. جمعیت این منطقه در سال ۱۳۹۳ برابر ۳۲۲۲۹۳ نفر و مساحت آن نیز معادل ۳/۲۵۹۵ هکتار میباشد با احتساب جمعیت و مساحت ذکر شده، سرانه کل کاربریهای منطقه معادل ۵/۸۰ متر مربع میباشد بررسی سطح اراضی ساخته شده و اراضی باز و سبز شهری گویای این مطلب است که مساحت اراضی ساخته شده برابر ۹/۱۱۴۶ هکتار و اراضی سبز و باز شهری معادل ۴/۱۴۴۸ هکتار میباشد که این خود به ترتیب سهمی برابر ۳/۴۴ و ۸/۵۵ درصد را در بر می گیرد. سرانه اراضی ساخته شده معادل ۶/۳۵ متر مربع و اراضی باز و سبز شهری برابر ۹/۴۴ متر مربع میباشد.

بررسی کاربریهای اصلی منطقه نیز گویای این مطلب است که کاربری مسکونی با مساحتی معادل ۸۷۲ هکتار و سهمی معادل ۶/۳۳ درصد از کل کاربریها بیشترین سهم از کاربریهای اصلی منطقه را به خود اختصاص داده است. باغات و اراضی کشاورزی و شبکه معابر نیز با سهمی به ترتیب معادل ۶/۲۵ و ۷/۱۹ درصد از کل کاربریهای منطقه در رتبه های بعدی قرار دارند همین بررسی نشان میدهد که این منطقه فاقد کاربری نظامی سطح منطقه میباشد و کمترین سهم کاربریها به ترتیب به کاربریهای تاریخی تفریحی - گردشگری و طبیعی اختصاص دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

است:

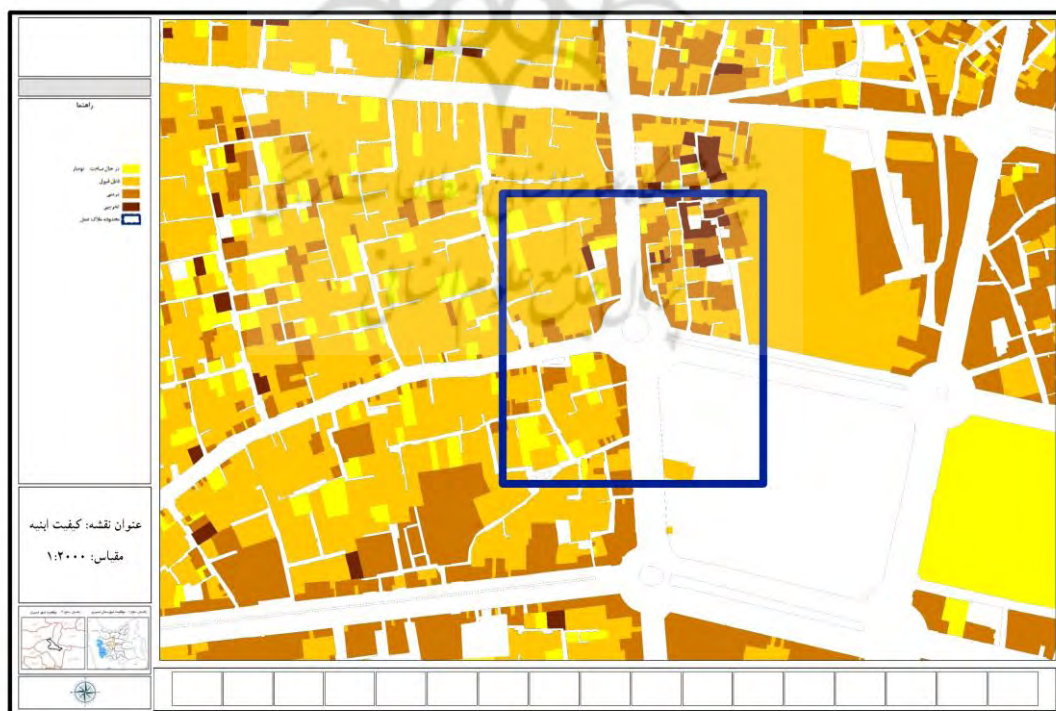

نوع مصالح ساختمانی استفاده شده منطقه چهار تبریز به ترتیب استفاده به شرح زیر است:

۱. قابل نگهداری
۲. نوساز
۳. مرمتی

۴. تخریبی

▪ نقشه نوع سازه

▪ نقشه کیفیت ابنیه

۳-۲-۱-۳. قدمت ابنیه

شاخص عمر بنا، یکی از مؤلفه های مورد نظر برای بررسی وضعیت ساختمان های مسکونی در شهر تبریز بشمار می رود.

بر اساس بررسی های موجود، بیش از ۶۶ درصد از ساختمان های مسکونی شهر در حال حاضر عمری بیش از ۱۵ سال دارند. این در حالی است که قریب به یک سوم ساختمان های مسکونی شهر نیز دارای سنی بیش از ۳۰ سال می باشند که این امر در شهری نظیر تبریز که از نظر زلزله در معرض آسیب پذیری با خطر بالا قرار دارد، یکی از مسایل اساسی بشمار می رود. بویژه آنکه اکثریت قابل توجهی از ساختمان های مذکور نیز فاقد استانداردهای لازم در زمینه استحکام بنا می باشند.

از سوی دیگر قریب به ۱۹ درصد ساختمان های مسکونی شهر در ردیف ساختمانهای نوساز قرار دارند که شامل ساختمان های در حال احداث و ساختمان های با سن کمتر از ۵ سال می باشند. ۱/۱۵ درصد از ساختمانهای مورد بررسی نیز در رده سنی ۵ تا ۱۵ سال قرار دارند.

بررسی وضعیت شاخص عمر بنا در مناطق شهر تبریز بیانگر این نکته مهم میباشد که غلبه ساختمان های با عمر بیش از ۳۰ سال در دو منطقه ۳ و ۸ شهر قابل مشاهده است. به عبارت دیگر قدیمی ترین بافتهای مسکونی در مناطق شهر به لحاظ سن بنا در دو منطقه یاد شده واقع گردیده است. این در حالی است که بافت غالب در هفت منطقه دیگر شهر (شامل مناطق ۱، ۲، ۴، ۶، ۷، ۹ و ۱۰) دارای سنی معادل ۱۵ تا ۳۰ سال دارند. در این میان فقط منطقه ۵ شهر میباشد که غالب ساختمانهای آن دارای عمری بین ۱ تا ۵ سال میباشد.

ترتیب قدمت قطعات در محدوده مطالعاتی به ترتیب زیر می باشد:

۱. ۱۵-۳۰ سال

۲. بیش از ۳۰ سال

۳. ۵-۱۵ سال

۴. ۱-۵ سال

۵. در حال ساخت

نقشه زیر قدمت ابنیه محدوده مطالعاتی را نشان می دهد:

■ نقشه قدمت ابنیه

۴. تحلیل محدوده مطالعاتی

۴-۱. تحلیل SWOT

۴-۱-۱. SWOT چیست؟

تجزیه و تحلیل SWOT، ابزاری مهم برای تدوین و توسعه راهبردهاست. تجزیه و تحلیل SWOT مبتنی بر گردهمایی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و خارجی (فرصتها و تهدیدها) برای تدوین و تطبیق راهبردها می باشد. پس از شناسایی این عوامل، استراتژیها، توسعه و بسط می یابند که ممکن است بر روی نقاط قوت، از بین بردن نقاط ضعف، بهره برداری از فرصتها یا مقابله با تهدیدات، تنظیم گردند.

در واقع این تکنیک به عنوان ابزار قدرتمند تجزیه و تحلیل راهبردی، جهت شناسایی عوامل استراتژیک و کلیدی داخلی و خارجی استفاده می شود. مرحله قابل توجه این تجزیه و تحلیل، شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید می باشد و در نهایت، بهترین راهبرد ترکیبی را با به حداکثر رساندن نقاط قوت و فرصتها و به حداقل رساندن اثرات نقاط ضعف و تهدیدها، ارائه می کند.

۲-۱-۴. تحلیل بعد زیست محیطی محدوده مورد مطالعه با استفاده از تحلیل SWOT

ضعف	قوت
۱. دفع نامناسب فاضلاب ۲. آلودگی صوتی ناشی از تردد وسایل نقلیه به خصوص در ساعات اداری ۳. آلودگی هوا ناشی از تردد وسایل نقلیه	۱. وجود پوشش گیاهی سبز و خطی ۲. وجود آلاچیق‌های مسقف به منظور محافظت در برابر بارش و یا نور آفتاب ۳. وجود عنصر آب (حوض‌ها) در محدوده باغ گلستان ۴. وجود پوشش گیاهی به خصوص درختان کهنسال در باغ گلستان
تهدید	فرصت
۱. امکان بوجود آمدن سیمای بصری نامناسب و تجمع حیوانات موذی و انتشار انواع بیماری ۲. امکان احتمال آب‌گرفتگی معابر در هنگام بارندگی شدید به علت نبود سیستم مناسب دفع آب‌های سطحی ۳. عدم تمایل افراد به حضور در فضای شهری	۱. امکان تبدیل شدن باغ گلستان به ریه تنفسی در بخش مرکزی شهر ۲. امکان فراهم شدن آسایش اقلیمی برای خانواده‌ها در محدوده پارک از طریق اصلاح مبلمان، دقت در نحوه و نوع کاشت گیاهان و

▪ جدول تحلیل SWOT بعد زیست محیطی محدوده مورد مطالعه

۲-۱-۴. تحلیل بعد ادراکی محدوده مورد مطالعه با استفاده از تحلیل SWOT

ضعف	قوت
۱. تعریف نشدن ورودی ها با استفاده از المان های طراحی با پوشش گیاهی ۲. ضعیف شدن حس مکان به دلیل بی توجهی به الگوهای تاریخی در محدوده ۳. تضعیف غنای حسی به دلیل وجود اختشاشات بصری، آلودگی صوتی و نامناسب بودن بخشهایی از کفسازی ها و برخی نیمکت ها	۱. وجود نشانه های با ارزش در محدوده مانند: خانه هنر تبریز، درب گنجیل ۲. وجود آثار تاریخی زمینه ساز فعالیت های گردشگری در شهر
تهدید	فرصت
۱. احتمال از بین رفتن هویت و حس مکان در محدوده ۲. احتمال کاهش علاقه و حس مسئولیت کاربران نسبت به فضا و بی توجهی آنها نسبت به محیط اطراف	۱. امکان تقویت خوانایی با ایجاد ارتباط میان نشانه های موجود و باز طراحی ورودی های اصلی پارک ۲. امکان تقویت غنای حسی از طریق ایجاد هماهنگی در جداره های پیرامونی و بناهای درون پارک با بهره گیری از الگوهای تاریخی موجود در محدوده، دقت در کاشت گلها و گیاهان متنوع به لحاظ هماهنگی با اقلیم تنوع در رنگ و بو و تأمین آسایش اقلیم از طریق ایجاد سایه و نور کافی

▪ جدول تحلیل SWOT بعد ادراکی محدوده مورد مطالعه

۳-۱-۴. تحلیل بعد اجتماعی - فرهنگی محدوده مورد مطالعه با استفاده از تحلیل SWOT

ضعف	قوت
۱. نبود بستر مناسب محیطی برای حضور زنان خانواده ها ۲. نبود فضای بازی برای کودکان ۳. عدم حضور گروه‌های مختلف اجتماعی در فضا و نبود سرزندگی در ساعات مختلف شبانه‌روز و ایام مختلف	۱. برخورداری از سابقه طولانی مدت سکونت و ریشه های اجتماعی ۲. فعالیت های اقتصادی در محدوده زمینه‌ساز حضور و تعاملات اجتماعی ۳. اهمیت محدوده به دلیل قرارگیری در هسته مرکزی و تاریخی شهر تبریز و پتانسیل های موجود در جهت تبدیل به فضای شهری موفق
تهدید	فرصت
۱. کاهش حیات جمعی و کاهش امنیت و سرزندگی در محلات تاریخی به دلیل کمبود فعالیتهای جمعی و روابط چهره به چهره ۲. احتمال از بین رفتن نظام فعالیتی در محله ۳. کاهش تنوع گروه های مختلف استفاده کننده از فضا ناشی از عدم پاسخدهندگی محیط به خواسته‌ها، نیازها و شرایط خاص کاربران	۱. امکان افزایش تعامل خانواده‌ها درون پارک از طریق بازطراحی فضاهای مکث، قرارگاه‌های رفتاری و مبلمان ۲. امکان افزایش حضور پذیری در سایت از طریق تزریق کاربری های متنوع و جاذب جمعیت ۳. امکان ایجاد فضاهای سرزنده با بهره‌گیری از عناصر تاریخی موجود

▪ جدول تحلیل SWOT بعد اجتماعی - فرهنگی محدوده مورد مطالعه

۴-۱-۴. تحلیل بعد عملکرد و فعالیت محدوده مورد مطالعه با استفاده از تحلیل SWOT

ضعف	قوت
۱. نبود سرزندگی در فضای باغ گلستان ۲. پایین بودن کمیت و کیفیت مبلمان شهری ۳. کمبود کاربری‌های جاذب جمعیت به ویژه در مورد زنان و خانواده در محدوده مخصوصاً پیرامون باغ گلستان ۴. پارکینگ حاشیه‌ای در برخی قسمت‌های خیابانهای اطراف محدوده	۱. دسترسی مناسب محدوده به حمل و نقل عمومی؛ اتوبوس، مترو و تاکسی ۲. وجود کاربری‌هایی با مقیاس فرامحله‌ای در محدوده نظیر آتش‌نشانی ۳. وجود بازارچه گجیل در قسمت بلافاصل محدوده مطالعاتی ۴. وجود لبه‌های تجاری فعال
تهدید	فرصت
۱. احتمال افزایش بیش از حد بار ترافیکی محدوده ۲. احتمال کاهش سرزندگی محیط به سبب کاهش سطح استفاده از فضا توسط گروه‌های مختلف سنی، جنسی و اجتماعی ۳. افزایش فضاهای جرم‌خیز و غیر قابل دفاع به علت عدم وجود کاربری‌های فعال در شب	۱. امکات استفاده از کاربری‌های غیر فعال و مغازه‌های بسته برای ایجاد کاربری‌های متناسب با نیاز محله ۲. امکان ایجاد ساختمانهایی با کاربردهای چند منظوره ۳. امکان فراهم آوردن بستری برای قرارگیری کاربری‌های شبانه‌روزی به منظور افزایش سرزندگی اجتماعی و امنیت محیطی

▪ جدول تحلیل SWOT بعد عملکرد و فعالیت محدوده مورد مطالعه

۵. تدوین چشم‌انداز، ارائه اهداف، راهبردها و سیاست‌ها

۵-۱. تعریف چشم‌انداز

در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی تعاریف متعددی از «چشم‌انداز» موجود است. تعاریفی که از این مفهوم در حوزه مدیریت بازرگانی و برنامه‌ریزی راهبردی بخش خصوصی و شرکت‌ها ارائه گردیده است همگی ناظر بر «تصویر

مقصد نهایی مؤسسه در راستای مأموریت ذاتی (Mission) بنگاه مزبور می‌باشد. با سرایت تکنیک‌ها و مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی از حوزه مدیریت بخش خصوصی به حوزه برنامه‌ریزی دولتی و همگانی (از جمله در حیطه برنامه‌ریزی شهری) برخی از مفاهیم کلیدی همچون «چشم انداز» اینک در مورد موجودیتهای فضایی نظیر شهر، محله و منطقه نیز کاربرد گسترده‌ای یافته‌اند. در این قسمت بر تعاریفی که از مفهوم چشم‌انداز در گستره علوم مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی شهری ارائه شده مروری به عمل می‌آید:

«برایسون» معتقد است «چشم‌انداز توصیف روشن و فشرده‌ای است از سیمایی که شهر در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند». در تعریف برایسون بر سه ویژگی عمده چشم‌انداز که عبارتند از: ضرورت «روشن و فشرده» بودن، معطوف به «آینده» بودن و «به فعلیت درآمدن تمامی توانهای بالقوه، شهر یا محله تأکید گردیده است. تعریف معتبر دیگری که از چشم‌انداز شهر در دسترس است به سازمان «ائتلاف شهرها» و بانک جهانی تعلق دارد و بر مبنای آن: «تدوین چشم‌انداز برای یک شهر در حقیقت به مفهوم ارائه هدفی به ساکنین شهر جهت کلیه تلاش‌هایشان و توصیف چیزی است که احتمالاً در آینده به آن نایل خواهند شد. چشم‌انداز انگاره موضعی است که شهر و جامعه می‌خواهند در آینده در آنجا باشند. چشم‌انداز تصویری فراسوی آینده قابل پیش‌بینی و فراتر از روندهای موجود فراهم می‌سازد و بازتاب فهم مشترک طولانی مدت جامعه از اهداف توسعه خویش است. عموماً چشم‌انداز تلاش دارد تا پاسخ این سؤال را که «این شهر یا منطقه توان بالقوه چه چیزی شدن را دارد؟» فراهم آورد.

چشم‌انداز شهر / محله به طور مکرر در قالب کتابچه‌های راهنما توسط مؤسسات و سازمان‌های همگانی کشورهای گوناگون تعریف گردیده است، به طور مثال در راهنمای «چشم‌اندازسازی و برنامه‌ریزی راهبردی جوامع محلی» که توسط اتحادیه ملی شهرداری‌های ایالات متحده تهیه گردیده این تعریف پیشنهاد شده است:

«چشم‌انداز شهر / محله بیان وضعیت ایده آلی است که جامعه امید دارد در آینده به آن نایل آید. چنین چشم‌اندازی باید میان کل جامعه مشترک باشد به گونه‌ای که به مفهوم واقعی کلمه بتوان آن را از «آن همه ما» دانست». در این تعریف دو ویژگی دیگر از مفهوم چشم‌انداز که عبارتند از «آرمان‌گرایانه بودن» و «مشترک و از آن همه بودن» چشم‌انداز مورد تأکید قرار گرفته است. بر مبنای تعریف دیگری که از این مفهوم در دست می‌باشد «چشم‌انداز شهر / محله تصویر ذهنی چهره‌ای است که ساکنین می‌خواهند شهر / محله اشان ۲۰ سال بعد داشته باشد». بر مبنای این تعریف چشم‌انداز معادل «تصویر ذهنی» است لیکن نه منظر ذهنی کنونی شهر / محله بلکه منظر ذهنی آینده آن. یکی از منابع پر مراجعه طراحی شهری، یعنی کتاب «به کمک طراحی»، موضوع مورد بحث را چنین تعریف می‌کند: «چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی یک برنامه که مجموعه اهداف برنامه مشترکاً به شنونده انتقال می‌دهند». در این تعریف رابطه میان چشم‌انداز و اهداف یک برنامه به خوبی ترسیم شده و چشم‌انداز همانا تصویری قلمداد شده که مجموعه اهداف برنامه به طور یکپارچه به فرد القاء می‌کنند.

گاه‌ها «چشم‌انداز» در قالب تمثیلی به یک «سفر» تشبیه شده است. در چارچوب این تمثیل: «چشم‌انداز یک سفر ذهنی است که از قلمرو شناخته‌ها به مرز ناشناخته‌ها صورت می‌گیرد؛ آفرینش تصویری از آینده است که بر پایه واقعیت‌ها، امیدها، مخاطرات و فرصت‌های حال صورت می‌پذیرد. چشم‌انداز به جامعه و شهر در استفاده از فرصت‌های موجود و خلق فرصت‌های جدید یاری رسانده و به اجتماع کمک می‌کند تا برنامه تغییر خویش و واکنش

به تغییرات محیط خارجی را تنظیم نماید». بر مبنای تعاریفی که مرور گردید اینک می‌توان تعریف چشم‌انداز را در قالب سه گزاره ذیل به طور فشرده صورت بندی نمود:

چشم‌انداز شهر

- وصف روشن و فشرده از شهر / محله‌ای است که می‌خواهیم در آینده طولانی مدت داشته باشیم.
- بیان ویژگی‌هایی است که به شهر / محله تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد.
- مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت نماید.

به طور خلاصه و در یک جمله می‌توان گفت «چشم‌انداز» چیزی است که موجب تفاوت شهرها و محلات می‌شود.

۲-۵. تدوین اهداف کلان، راهبردها و سیاست‌ها

اهداف، راهبردها و سیاست‌هایی که برای ناحیه‌ی آتی تدوین شده، موارد زیر را دربر می‌گیرد:

اهداف کلان	راهبردها	سیاست‌ها
۱. داشتن ناحیه‌ای با چشم‌اندازهای ویژه، خوانا و دعوتگر	تقویت عناصر مهم کالبدی، معنایی و عملکردی در جهت افزایش هویت منطقه حفظ و تقویت پوشش گیاهی و استفاده از عناصر طبیعی در جهت زیباسازی فضاهای شهری در محدوده مورد مطالعه	ارائه ضوابط ارتفاعی جهت ایجاد خط آسمان متعادل، هدایتگر و دعوت کننده در محله استفاده از اراضی بایر جهت اجرای طرح فضای سبز و پارک ایجاد لبه سبز در کناره تمام خیابانهای اصلی محدوده
۲. دستیابی به سرزندگی و مشارکت اجتماعی بالا	طراحی فضاهای شهری همه شمول افزایش مشارکت شهروندان در منطقه و ایجاد همبستگی و عدالت اجتماعی کاهش تفرق اجتماعی تقویت مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی حفظ هویت و افزایش حس تعلق به محله	استفاده از هنرهای خیابانی در محدوده جهت ایجاد حس تنوع در داخل محدوده تاکید بر مراکز محله و محلات در راستای تعاملات اجتماعی استفاده از میدان به عنوان مرکز تعاملات اجتماعی بهره‌گیری از روابط قومی و محله‌ای ساکنان تعبیه مبلمان‌هایی در فضاهای شهری مناسب برای اقشار مختلف جامعه فراهم کردن زمینه برای ایجاد جامعه و نهادهای مدنی مستقل تعبیه نوار بساویی جهت کمک به رهیابی نابینایان

ایجاد عملکردهای مربوط به اوقات فراغت تقویت پیاده‌مداری در محدوده ارتقای تعلق خاطر در راستای مشارکت بیشتر ساکنان در امور محله حفظ و ایجاد پاتوق‌ها، کاربری‌های تجاری، کافه‌ها و مکان سوم حفظ اسامی و نام‌های قدیمی و خاطره‌انگیز داخل بافت برجسته نمودن عناصر تاریخی و فضاهای خاطرات	بهبود تصور ذهنی نسبت به محله با بهره‌گیری از بعد تاریخی	
اطلاعرسانی و تبلیغات جهت معرفی مزیتها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در محدوده ارتقای تولیدات فرهنگی و صنایع دستی و برگزاری نمایشگاه‌های سنتی توانمندسازی زنان و جوانان برای اشتغال در فعالیت‌های صنایع دستی و خانگی	توسعه گردشگری رویدادی در محله بهبود و تقویت کسب‌وکار محلی و توانمندسازی اقتصادی ساکنان	۳. پویایی اقتصاد ناحیه
به‌کارگیری شیوه‌های پایداری در منابع تجدیدپذیر مانند خاک، منابع آب زیرزمینی، انرژی خورشیدی و باد دفع آب‌های سطحی ایجاد کاربری‌های فرهنگی و اجتماعی به منظور افزایش تعاملات اجتماعی	مدیریت پایدار و کارآمد منابع طبیعی افزایش مشارکت شهروندان در محدوده و ایجاد همبستگی و عدالت اجتماعی بهره‌گیری از دانش روز و نوین در ساخت‌وسازهای جدید	۴. برقراری پایداری در تمامی ابعاد در ناحیه
توسعه حمل و نقل عمومی ایجاد مسیر ویژه دوچرخه‌سواری در محدوده	بهبود وضعیت حمل‌ونقل عمومی	۵. دسترسی آسان به ناحیه
بهبود وضعیت نورپردازی و کف‌سازی معابر تقویت و تکمیل نظام سلسله‌مراتب دسترسی در محله با تأکید بر محورهای پیاده	ترویج پیاده‌مداری ایجاد سلسله‌مراتب دسترسی	۶. شبکه ارتباطی کارآمد
ارائه مشوق‌های مالی برای نوسازی و بهسازی مساکن	ایجاد شرایط مناسب برای مالکان جهت نوسازی	۷. ساماندهی بافت مسکونی

۶- طراحی

۶-۱. ارائه آلترناتیوهای پیشنهادی

۶-۱-۱. آلترناتیو اول

در آلترناتیو اول اقدامات زیر مدنظر قرار گرفته است:

۱. انتقال تعمیرگاهها به بخش شمال شرقی و همچنین به لایه دوم
۲. ایجاد مسیر جایگزین برای دسترسی به بخش شرقی میدان
۳. ایجاد پیاده راه خطی در ضلع شمالی پارک

۶-۱-۲. آترناتیو دوم

اقدامات موردنظر در آترناتیو دوم به شرح زیر است:

۱. عدم تغییر در کاربریهای موجود اطراف میدان
۲. یک طرفه سازی خیابان شمالی و ایجاد مسیر جایگزین
۳. اولویت دهی به پیاده و اختصاص جزیره میانی به پیاده و ایجاد ارتباط به محور تجاری ضلع شمال غربی

آترناتیو ۲: عریض سازی پیاده روهای ضلع غربی میدان و اتصال به جزیره میانی

۶-۱-۳. آترناتیو بهینه

برای آترناتیو بهینه اقدامات زیر تدارک دیده شده اند:

۱. یک طرفه سازی خیابان شمالی و ایجاد مسیر جایگزین

۲. اولویت‌دهی به پیاده و اختصاص جزیره میانی به پیاده و ایجاد ارتباط با محور تجاری ضلع شمال غربی
۳. انتقال تعمیرگاه‌ها به بخش شمال شرقی و همچنین به لایه دوم
۴. عریض‌سازی پیاده‌رو ضلع شمالی پارک
۵. ایجاد پخ در ضلع باغ گلستان و طراحی ورودی به آن

۶-۲. ارزیابی آلترناتیوها

گزینه اقدام		وزن اهمیت	راهبرد	وزن اهمیت	آلترناتیو اول	آلترناتیو دوم	
ارتقا کیفیت محیط زیستی	۲۵	۰,۴	ایجاد فضای سبز مناسب و کافی	۱۵	۶	۲۵	۱
			جداسازی کاربری‌های ناسازگار	۲۰	۶	۰	۰
ارتقای ایمنی و امنیت سواره در میدان	۱۵	۰,۶	تفکیک مسیر پیاده و سواره	۱۵	۹	۱۰	۶
ارتقای پیاده‌مداری	۳۵	۰,۸	پیاده سازی فضاهای دارای پتانسیل	۱۰	۸	۲۵	۲۰

کاهش حجم ترافیک در میدان	۲۵	یک طرفه سازی خیابان ها و ایجاد دسترسی فرعی	۰,۳	۱۰	۳	۲۵	۷,۵
-	۱۰۰	-	۲,۴	-	۳۲	-	۳۱,۵

چون نمرات آلترناتیوها تقریباً برابر شد، پس از ترکیب ایده‌هایی که نمرات بالاتر گرفته اند استفاده کرده و به آلترناتیو بهینه می‌رسیم

۳-۶. تصاویر سه بعدی طرح نهایی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

ایران، م و ابراهیمی، الف ، ۱۳۸۶، مقاله " نگاهی به مرکز محله‌های بافت قدیم زنجان " ، دومین همایش مسائل شهرسازی استان زنجان ، ص ۶۶.

برنامه پنج‌ساله شهرداری تبریز. (۱۳۹۶)

بیلان، لیدا، ستارزاده داریوش، مقایسه گستردگی شهر تبریز در دوره های ایلخانی، صفوی و قاجار با استناد بر مستندات تاریخی، نشریه هویت شهر، شماره بیست و یکم، سال نهم، بهار ۱۳۹۴.

بی‌نام (۱۳۵۳). تاریخ آذربایجان، وبگاه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان آذربایجان شرقی بایگانی شده از روی نسخه اصلی در ۶ اکتبر ۲۰۱۹، دریافت شده در ۱۰ اکتبر ۲۰۱۹.

پاکزاد، ج ، ۱۳۸۴، " راهنمای طراحی فضاهای شهری " چاپ اول ، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی ، ص ۶۹.

پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۹۱). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران: انتشارات شهیدی ، چاپ پنجم

توسلی، م. ۱۳۷۱. " اصول و روش های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران " ، چاپ سوم ، تهران ، نشر مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری ایران ، ص ۴.

توسلی، محمود، ۱۳۸۵. ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک ایران، انتشارات مرکز مطالعات معماری و شهرسازی ایران، تهران.

حبیبی، سیدمحسن و مسائلی، صدیقه، ۱۳۷۸، سرانه کاربری‌های شهری، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.

حبیبی، م ، ۱۳۸۲ ، مقاله چگونگی الگوپذیری و تجدید سازمان استخوانی محله " ، نشریه هنرهای زیبا ، دانشگاه تهران ، شماره ۱۳، صص ۳۲-۳۹.

خانلو، منصور، تبریز قدیم، تبریز، ۱۳۶۴.

دیناری، احمد، ۱۳۸۴، گردشگری شهری در ایران و جهان، انتشارات واژگان خرد، مشهد.

سلطان زاده، ح، ۱۳۷۲، فضاهای شهری در بافتهای تاریخی ایران"، دفتر پژوهشهای فرهنگی، چاپ دوم، صفحات ۸۸-۸۹.

سلطان زاده، ح، ۱۳۹۰، "تاریخ مختصر شهر و شهر در ایران" چاپ اول، تهران، انتشارات چهارطاق.

شکویی، حسین، ۱۳۷۳. اندیشه های نو در فلسفه جغرافیا، انتشارات سمت، تهران.

شماعی، علی و پور احمد، احمد ۱۳۸۵، بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، انتشارات دانشگاه تهران.

صفا منش، کامران، رشتچی، یعقوب، منادی زاده، بهروز (۱۳۷۶). ساختار کالبدی شهر تبریز و تحولات آن در دو سده اخیر، نشریه گفت و گو، شماره ۱۸.

طاهری، ابوالقاسم، ۱۳۷۷. امور شهرداری ها، انتشارات قومس، تهران.

طرح توسعه و عمران شهر تبریز. (۱۳۹۵)

طرح مجموعه شهری تبریز. (۱۳۹۵)

فرید، یدالله، ۱۳۸۶، جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، تبریز.

فلامکی، محمدمنصور، ۱۳۸۳، باززننده سازی بناها و آثار تاریخی، دانشگاه تهران.

فلامکی، محمدمنصور، ۱۳۸۴. سیری در تجارب مرمت شهری از ونیز تا شیراز. تهران: نشر فضا.

فلامکی، محمد منصور، ۱۳۸۴، نوسازی و بهسازی شهری، انتشارات سمت، تهران.

کربلایی، حافظ، روضات الجنان، تهران، ۱۳۴۹.

لطیفی، غ و صفری، ن، ۱۳۹۲، مقاله "باز آفرینی مفهوم محله در شهر های ایرانی - اسلامی برپایه اصول نوشهرگرایی"، فصلنامه مطالعات شهری، دانشگاه کردستان، دوره ۲، شماره ۸.

لینچ، ک، ۱۳۷۴، "سیمای شهر"، ترجمه مزینی، م، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

محمود کلایه، سعید، ۱۳۹۰. "بهره گیری از ابزارهای نوین در فرایند برنامه ریزی احیاء بافت های تاریخی؛ مطالعه موردی: طرح مرمت و پیاده‌راه سازی خیابان لاله‌زار و بررسی نتایج حاصله از آن، رساله کارشناسی ارشد در رشته مرمت ابنیه و بافت تاریخی (به راهنمایی دکتر پیروز حناچی)، دانشگاه تهران. پردیس هنرهای زیبا، تهران.

مزینی، منوچهر، ۱۳۷۲، مطالعات برای طراحی نظام نوین شهری، انتشارات وزارت کشور، تهران.

مشکور، محمدجواد، تاریخ تبریز تا پایان قرن نهم هجری، نشر انجمن آثار ملی، تهران، ۱۳۵۲.

موحد، علی، ۱۳۸۶، گردشگری شهری، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز.

میرزا، نادر، تاریخ و جغرافی دارالسلطنه، به کوششی محمدرضا طباطبائی مجد، نشر ستوده، تبریز، ۱۳۷۳.

یزدانی، محمدحسن و پوراحمد، احمد (۱۳۸۶) تأثیر مدرنیسم بر تحولات کالبدی شهرهای ایرانی اسلامی، نمونه تبریز، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی - ش ۸۴.

Abdolahi M., Akbari S., 2007, The Collection of Regulation & Law Deh and Dehyari, Fifth Publish, Tehran, Ghalamestan Honar Publications.

Afrogh E., 1998, Space and Social Inequality: A Proposed Model for Spatial Segregation and Its Consequences, Tarbiat Modarres University publications.

Aron R., 1993, Process of Thinking in Sociology. Translated by: Parham B., Third Publish, Amozesh Enghelab Eslami Publications.

Azdanlo H.G., 2007, Fundamental Sociological Concept: An introduction, Nay Publishing.

Biro A., 1988, A Dictionary of Social Science, First Publish, Keyhan Publication.

Brower, Sindy, 1996, Good Neighborhood, A Study of In-Town and Suburban Residential Environment, Praeger Publisher.

Coser L., 1989, Master of Sociological Thought, Ideas in Historical and Social Context, Translated by: Solasi M., Second Publish, Tehran, Elmi Publications.

Cowan, Robert, 2005, The Dictionary of Urbanism, London, Street Wise Press.

- Galster G., 2001, On The Nature of Neighborhood, Urban studies, V. 12, pp.2111-2124.
- Gold J., Kolb W., 1997, A Dictionary of The Social Sciences, Edited by, Zahedi Mazandarani M.J., First Publish, Tehran, Maziyar Publications.
- Hidarnia delkhosh T., 2002, Necessity and Manner of Urban Dividing into Quarters. Shahr-dariha Monthly Journal, No. 35, Pp.73-69.
- Khaksari A., 2006, Urban Neighborhood in Iran, First Publish, Tehran, Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Knox, Pual, 2000, Urban Social Geography Fourth Edition, Prentice Hall Press.
- Madanipour A., 2000, Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process. Translated by: Mortezaie F., Second Publish, Tehran, Processing and Urban Planning Company Publications.
- Pakzad J., 1989, Neighborhood Unit, Soffeh Quarterly, No. 1, Pp.7-14.
- Rapoport A., 2005, The Meaning of The Built Environment: A Nonverbal Communication First Publish, Tehran, Processing and Urban Planning Company Publications.
- Roberts, peter and Peter Sykes, Huch.2000. Urban Regeneration A.
- Sarokhani B., 1991, Encyclopedia of Social Science, First Publish, Tehran, Keyhan Publications.
- Schulz C. N., 1975, Existence, Space and Architecture, Translated by: Hafezi H, Tehran Publishers.
- Shakoie H., 2004, New Trend in Philosophy of Geography. Vol. 1. Seventh Publish, Gitashnasi Publications.
- Small John, Micheal Withrick, 1990, A Modern Dictionary Of Geography, Edward Arnold Press.
- Tavassoli G.H., 2002, Urban Sociology. Sixth Publish, Payam-e- Noor University Publications.

Williams, Michael, 1985, Neighborhood Organizations: Seeds of a New Urban Life, We Sport, Greenwood Press.

Zeyae Tavana H., 1991, Neighborhood: Structure and Texture Its in The Eastern Islamic Cities, Earth Science Magazin, Shahid Beheshti University, No 1, Tehran.

